

Književnost.

Mož Simone. „Leposlovna knjižnica“. VI. zvezek. Roman. Francoski spisal Champol, preložil V. Levstik. — Str. 304. — Drama in roman — dve obliki umetniškega proizvajanja, ki v njih pesnik najlažje pokaže vso stvariteljno moč svojega duha. Saj so največji pesniki-misleci v teh dveh umetniških oblikah konkretizirali najtežje, občečloveške probleme, ki se je ž njimi bavil in se še bavi človeški duh. Med dramo in romanom pravzaprav ni bistvenega, notranjega razločka. Da v drami osebe konkretno nastopajo, in da se dejanje odigrava pred gledavčevimi telesnimi očmi, v romanu pa le pred bravčevimi dušnimi očmi, je zunanji razloček, ki na notranji, tehnični sestavi drame in romana ničesar ne izpremeni. Drama kakor roman mora podati v začetku snov, problem, vprašanje, mora povedati zakaj hoče ravno ta problem rešiti, daljnji razvoj mora pokazati, katera sredstva bodo odstranila ovire, oziroma dokazati neistinitost nasprotne teze; dalje moramo videti, kako in s kakšnim uspehom se uporabljajo sredstva, slednjič zahtevamo končnega izida, rešitve problema. Vse to ni nič drugega kot ekspozicija, konflikt, peripetija, katastrofa, itd. v drami. Ali ni torej vsaka drama in vsak roman po svojem bistvu v umetniški obliki izražen silogizem, logično sklepanje iz dveh premis, ki vodi nujno do nekega gotovega zaključka? In ali potemtakem ne veljajo osnovni zakoni silogističnega sklepanja tudi za dramo in roman? Od dramatskih pesnikov zahtevajo kritiki to, kar smejo po pravici zahtevati, da namreč pesnik obdela kak važen, znamenit predmet, da vzame za snov svoji pesnitvi kaj splošno človeškega, kaj takega, kar celega človeka z mogočno silo prevzame; junakova usoda, njegova tragična krivda mora biti gledavcu simpatična; to pa je le tedaj mogoče, če najde gledavec ali bravec tudi v sebi nekaj sorodnega. Že Aristotel je zahteval, da mora drama pri gledavcih vzbuditi *πάθος και έλεος* — sočutje in usmiljenje. To pa bo pesnik dosegel le, ako vzame za predmet svojemu umotvoru objektivno veljavno idejo ter jo svojemu subjektivnemu čuvstvanju in naziranju primerno v čutni obliki predoči. Čimbolj splošno-veljavna, v naravnih ali zgodovinskih dogodkih utemeljena je objektivna stran in čim spontannejše se umetnikova lastna individualnost prikazuje v umotvoru, čim tesneje se torej občečloveško, univerzalno družji v harmonično celoto s posamnim, subjektivnim, tem znamenitejši, tem idealnejši je umotvor. Po tem moramo v prvi vrsti soditi umetnika, v tem je njegova vrednost. Kakšen pa naj bo roman, novela? Po našem izvajanju veljajo za to vrsto poezije isti zakoni, kakor za dramo. Kako pa je v resnici? — Subjektivno stran so naši moderni povzdignili do nepričakovane višine; svojo osebnost izražajo jasno in markantno v svojih proizvodih; zato imenujemo to strujo simbolizem, impresionizem, sentimentalizem itd. Kaj pa s prvo objektivno stranjo? Kakšen je predmet, snov naših pisateljev? Modernim je vse samo subjektivno, objektivna resnica popolnoma izgine v njihovi indivi-

dualnosti; višjega poleta niso zmožni, za globlja vprašanja nimajo razumevanja. Moderni umetniki — naši izvečine — niso misleci, njihov duh ne prodira do metafizičnih vzrokov, na površju ostajajo in analizirajo, sinteze pa ne poznajo. Ali najdete v Cankarju, ki mu nočemo odrekati čudovito izrazite individualnosti, kak splošno zanimiv predmet, kak globok problem? Ali se vam ne zdi ves Cankar karikatura? In jeli karikatura umetnost? — Zato moramo odobravati, da prinaša šesti zvezek „Leposlovne knjižnice“ roman, ki je uničujoča kritika onih novih pesnikov in pisateljev, ki jih imenujemo „moderne“. — Champol je najboljši pred-

ŠMARNNA GORA: STOLP

stavnik rodbinskega romana. Njegovemu delu „Les justes“ (1899) je francoska akademija priznala nagrado. V našem romanu je zunanjega dejanja malo, tudi oseb ni veliko. Predmet romanu je psihološki proces v Simonini duši. Dejanje se vrši v njej; razumna, a neizkušena deklica, — nesrečna zaročenka, — ljubljena in vendar kruto varana žena, ki da duška svojim naravnim čuvstvom, ko Riharda pahne od sebe, a si potem te krivde ne more odpustiti, pa se tudi ne sprizjani z mislijo, da bi ž njim skupaj živela, — sestanek, ki naj bi prinesel njuno ločitev, a napravi v Simoni tak silen preobrat, da vidi v Rihardu samo moža, ki je trpel toliko kot ona, ker je bil ravno tako varan —

ali ni to „das große gigantische Schicksal, welches den Menschen erhebt, wenn es den Menschen zermalm“ (Schiller, Shakespeare's Schatten). Ali ni v vsakem človeškem življenju, še tako navadnem, podobnih problemov? Saj so pretresljivi dogodki, ki se odigravajo bolj v skrivnostnih globinah človeškega srca, nego zunaj, predmet najbolj občudovanim umotvorom. Torquato Tasso, Iphigenia v Tavridi, Faust in velika dramatična dela Shakespearjeva nam predočujejo predvsem dejanja, ki se vrše v duši. Človek z vsemi svojimi krepostmi in strastmi, z vsem svojim naziranjem in čuvstvovanjem je vedno isti in vendar nikdar popolnoma rešen problem umetniku. — Psihološki razvoj v Simonini duši je silno zanimiv, natančno razkrojen, končni preobrat nepričakovan, a ne neutemeljen, in zato mogoč. — Značaji so ostro zarisani. Posamezne osebe izražajo v vsakem dejanju svojo individualnost. Čudovito naravno in vendar tako namenoma si značaji nasprotujejo in ravno s tem drug drugega izpopolnjujejo. Gospod d'Avron je vedno isti prijazen, fini, a površni oče, ki si zna v vsakem neprijetnem položaju pomagati s kakšnim splošnim stavkom, namesto s konkretnim dejanjem. Temu naravnost nasproten značaj ima praktični Osmin, mož, ki vedno računa, kombinira in sestavlja različne mogoče in nemogoče slučaje; kadar smatra za svojo dolžnost povedati resnico, se ne ozira niti na finega grofa, niti na mlado Simonu. Simonina individualnost, ki je tako različna od materine, pa dopolnjuje in popravlja slabosti gospe d'Avron. Ta — slabotna, občutljiva, boječa, majhnega obzorja; Simona — krepka, zavedna, odločna, a tudi obzirna, treznega mišljenja; a ker je ženska, tudi na njo čustva zelo vplivajo. Tak značaj si je mogla brezobzirna, čuvstvom nedostopna Eleanor le z zunanjim pritiskom ukloniti. Končno Rihard in Tomaž. Prvi plemenit, čutečega srca; a nesrečen, z vdanostjo in trpljenjem bi si rad pridobil Simonino ljubezen, a ker tega ne more doseči, je pripravljen tudi na ločitev, da le nje ne vidi nesrečne. Tomaž je sebičen, lokav egoist, ki med Rihardom in Simonu zahrbtno spletkari, da bi si jo sam pridobil. Sicer pa nastopa Tomaž kot neka postranska oseba, z drugimi je le v neki slučajni zvezi. Pisatelj rabi Tomaža le kot sredstvo, da Riharda in Simonu zopet spravi v dotiko; zato nam tudi njegov značaj ni popolnoma jasen. — Prestava je gladka, nekaj tiskovnih pogreškov, tuintam je kaka vejica izpuščena. —m—

III. slov. katol. shod v Ljubljani dne 26., 27. in 28. avgusta 1906. Govori, posveti in sklepi. Uredil dr. Evgen Lampe. V Ljubljani, 1907. Izdala in založila Katoliška Bukvarna. Natisnila Katoliška Tiskarna. — Pred nami leži obsežna knjiga, ki nam podaje obravnave zadnjega slovenskega katoliškega shoda. Vsak katoliški shod je pomenil pri nas mogočen korak naprej na polju organizacije in vsestranskega napredka, in tudi III. slov. katoliški shod je podal obilo plodovitih misli in nagibov, ki prehajajo od dne do dne bolj v dejanje. To je, kar odlikuje katoliške shode pred vsemi drugimi manifestačnimi prireditvami: Da se obravnavajo na njih samo aktualne stvarine, ne samo teoretiško, ampak z gotovim in jasnim načrtom za izvršitev, in da imajo vsi udeleženci tudi neomahljivo voljo, izpeljati, kar so sklenili. To se je pokazalo tudi na zadnjem katoliškem shodu. Prijatelj in neprijatelj mora obstati pred temi z najglobljim prepričanjem izjavljenimi nazori, ki so dušna last ogromne večine

vsega našega ljudstva, in v katerih izvršitvi je sreča našega naroda. Vse stvarine, ki so količkej v zvezi z navadnim življenjem, so se tu obravnavale. Od visokih modroslovnih razmotrivanj do telovadbe, od šolstva in higijene do gospodarskega dela si je skoro težko misliti kako važnejšo stvar, ki se je ne bi bil spomnil katoliški shod vsaj mimogrede ali v kaki resoluciji. Zato je pa to poročilo v zvezi s poročiloma o prvih dveh slovenskih kat. shodih prava zakladnica in šola za ljudske in društvene govornike, ki hočejo res kaj jedrnatega čitati in proučiti. Taka knjiga ima trajno vrednost in bo za vse čase časten spomenik za generacijo, ki je tako resno in globoko pojmovala svojo nalogo v razvoju našega ljudstva. Naj bi našla knjiga vsaj še toliko vernih čitateljev, kolikor so imeli govorniki oduševljenih poslušavcev!

Hrvatska knjižnica. Izdaja „Matica Slovenska“. II. zvezek. Uredil dr. Fran Ilešič. Ljubljana 1907. — Pričujoči zvezek „Hrvatske knjižnice“ je jako spretno sestavljen: Prvi del obsega štiri slike Gjalskega „iz hrvatske preteklosti“, drugi tri črtice iz sedanje Slavonije od Kozarca in Ivakića. Tako ležita pred nami dva zgodovinska dokumenta drug ob drugem in le primerjati je treba. Mladi, dobri Ilirci, ki so navdušeno govorili in pisali narodu, nosili narodne, rdeče podložene surke, jokali ob ljudski pesmi, a tudi umirali v prostovoljni bedi in lakoti, se zde sedaj, zlasti kadar nam jih predstavlja Gjalski v svojem premnogokrat časnikarskem patosu, nekam preprosti. Ljubezen do domače grude je razširila nove, morda močnejše korenine in dobila druge, stalnejše oblike. Toda kdor je stal že kdaj (morda ob spomladnem večeru) na velikem ilirskem grobu zagrebškega pokopališča ter bral iz dolge vrste imen celo zgodovino ilirskega pokreta, ta je občutil, da je tam pokopana hrvatska in naša mladost; mladost pa ni vedno najmodrejša, a zmerom najlepša, in ko bi bil Gjalski v svojih ilirskih slikah malo manj kronist in nekoliko več umetnik, bi pozabili, da je mladost norost, ter bi le vedeli, da je mladost lepota. Od tistega velikega ilirskega ognja ni ostala niti iskrica pod pepelom, če naj sodimo po „Slavoniji“, kot nam jo predstavljata Kozarac in Ivakić. Vse navdušenje in ona požrtvovalnost je dogorela, sedaj živimo zopet trezno in žalostno. Inteligenco uničuje besna naglica, s katero mora živeti, da ne zaostane za časom („Tri dana kod sina“), po ljudskih žilah pa se plazi tista divja čutnost, ki diha iz slavonske ravnine in z obokanega neba, in ki trepeti po vsem slavonskem ozračju. („Njih dvoje“ in „Majstor Ilija“.) Eden „prvih mučencev“ je blaženo umiral, s ponosom in zadovoljstvom, ker mu je mali sin pel ob postelji „Oj Iliri jošte živi“, mojster Ilija pa sedi po semnju štiri dni v krčmi, pije na smrt, namiguje z očmi, poka s palcem in lepi ciganom petake na čelo. In Ilija je tip Slavonca, „naš človek“, ki ga je Ivakić izbornu naslikal. Ali je sedanja „Slavonija“ tista prihodnost, ki so jo sanjali in pripravljali Ilirci? Če bi bilo tako, je ilirizem obsojen, a ni. Ilirci so storili svojo dolžnost, zbudili so veliko sil, ki se le še niso vse razgibale, in na potomcih je, da delo nadaljujejo. Dr. Ilešič je tekst „Hrvatske knjižnice“ tako vestno komentiral, da jo bo lahko vsak Slovenec brez težave bral.

Franc Bregar.

Simo Matavulj: **Nemirne duše.** Izdanje knjižarnice S. B. Cvijanovića. Beograd, 1908. Cena 1'50 din. — Dne 20. februarja — komaj en mesec